Európa ege alatt – kiállítás

Tárlatunkon gróf Apponyi Sándor Hungarica-gyűjteményéből válogatott nyugat-európai szerzők útleírásai segítségével járjuk be a kora újkori Magyar Királyság vidékeit.

Európa ege alatt
Szemelvények a 16–19. századi magyarságképből

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának magyar elnöklése (2021. május–november) alkalmából összeállított kamaratárlat *[1] 2021. október 25-től november 26-ig volt látogatható az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Ereklyeterében.*

A kiállítás válogatott képi és szöveges anyaga 2022. november 24-től
a nemzeti könyvtár állandó kiállításának részeként
az 5. emelet déli folyosóján (a bejárattól balra) ***tekinthető meg****.*

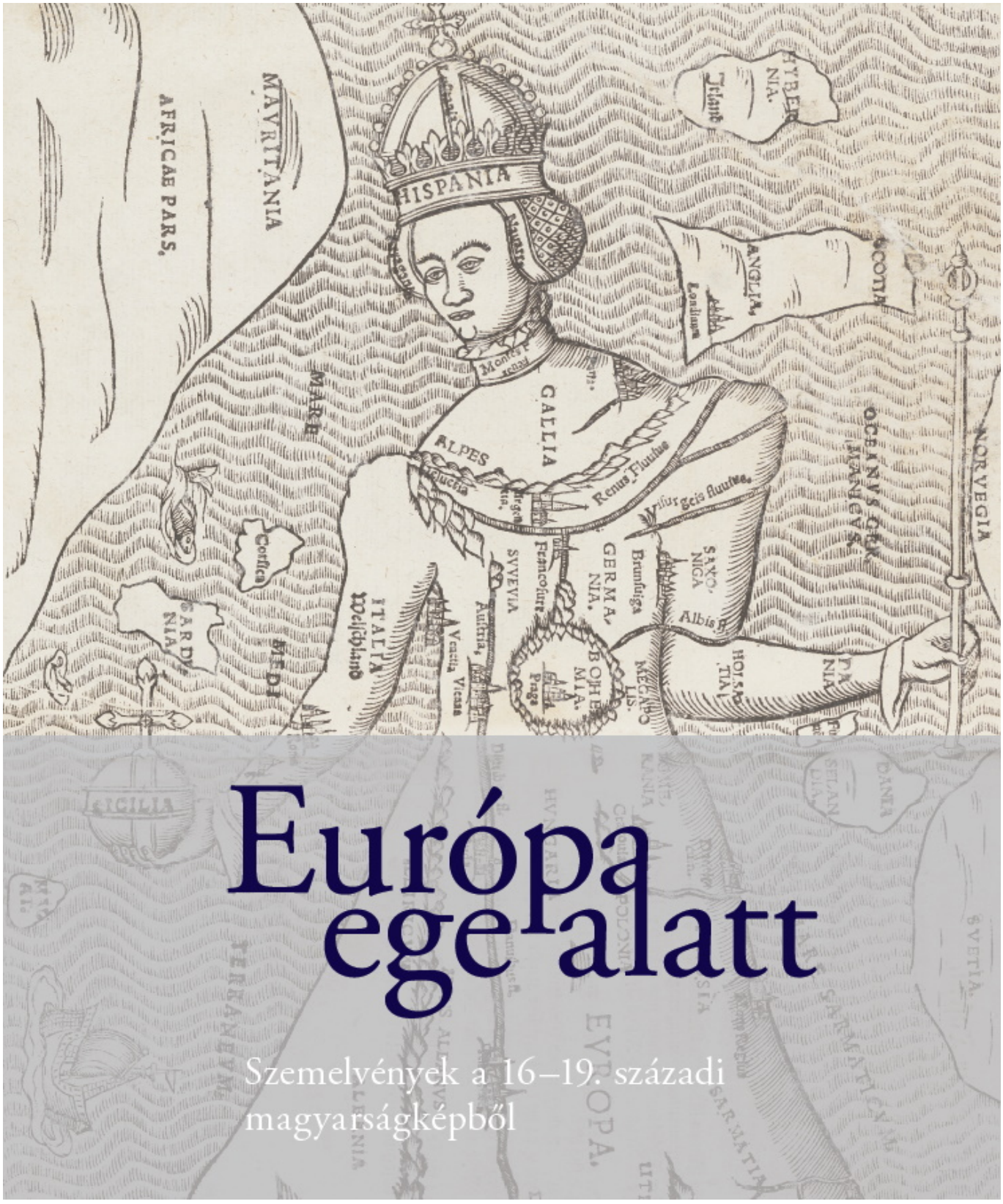

[2]

Tárlatunkon gróf Apponyi Sándor Hungarica-gyűjteményéből válogatott nyugat-európai szerzők útleírásai segítségével járjuk be a kora újkori Magyar Királyság vidékeit. Milyen szövegeken keresztül ismerhettek meg minket, magyarokat és a velünk élő nemzetiségeket? Milyen kép élt rólunk és mi várta a Kárpát-medencébe látogató európai utazókat? A századokon átívelő utazás során ezekre a kérdésekre keressük a választ. A kiállítás gerincét gróf Apponyi Sándor nyomtatványkollekciója

biztosítja, amely elsősorban Nyugat-Európa szellemi elitjének Magyarországról felhalmozott ismereteiről adott számot idehaza.

A KIÁLLÍTÁSRÓL

Gróf Apponyi Sándor

Regina Europa

Ungarus, Ungaria, vir pessimus, optima terra

A négy utazó:

Stephan Gerlach

Jacobus Tollius

Robert Townson

Luigi Forni

Gróf Apponyi Sándor

Apponyi Sándor 1844-ben született Párizsban, gyermekéveit javarészt külföldön töltötte. Nagykövetként szolgáló édesapja révén a család Párizsból Olaszországba, majd Londonba költözött. A londoni évek alatt számos bibliofilt ismert meg, köztük Kálnoky Gusztáv grófot, aki arra buzdította, hogy egy szakterületre összpontosítva hozza létre könyvgyűjteményét.

A tizennégy éves ifjú a magyar vonatkozású külföldi irodalom gyűjtése mellett döntött, és édesapja buzdítására e gyűjtemény bibliográfiai feldolgozására is gondot fordított. Ebben a British Museum munkatársa, a magyar történelmet kiválóan ismerő rendkívüli filológus, Thomas Watts (1811–1869) is segítette, aki több mint húsz nyelven – köztük magyarul – olvasott, és kutatómunkája során esszéket is közölt a magyar nyelvről. Munkásságának elismerése jeléül 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választották.

„Akkoriban még egészen fiatalember voltam – vall erről az időszakról Apponyi – és a szigorú apám uramtól meglehetősen szűken mérve kaptam a pénzt. Ezzel vándoroltam azután egyik antikváriumtól a másikig – itt hamarosan megismertek engem – és Hungarica gyűjteményem első szerzeményei lassan könyvtáramba vándoroltak.”

Apponyi Sándor a pesti piaristáknál tett érettségi vizsgát, majd Münchenben jogi tanulmányokkal készült a külügyi pályára. Diplomataként előbb Párizsba rendelték, ahol alkalma nyílt megismerkedni a legnagyobb francia könyvgyűjtőkkel és bibliográfusokkal, köztük Émile Picot-val, akinek tanácsára katalógusba rendezte hungarikáit:

„[C]atalógusomat Párizsban, francia nyelven kezdettem írni. Picot Emil úr, a kitűnő francia bibliográfus talán még emlékszik arra, hogy az első lapocskák az ő szíves közreműködése mellett készültek. Később a folytonosan szaporodó német Relátiók behatása, mondhatom, nyomása alatt, németül folytattam.”

A párizsi magyar diplomaták jó barátságot ápoltak Rothschild báróval, aki egyidős volt Apponyival,

és gyermekkora óta maga is gyűjtötte a könyveket. Különösen a középkori francia irodalom érdekelte, amelynek kutatására tudós társaságot alapított.

Apponyi gróf ezekben az években találkozott Jérôme Pichon báróval is, aki a Francia Bibliofilek Társaságának elnökeként felvetette őt a neves intézmény tagjainak sorába.

1866-ban apjával ismét Londonba utazott újabb ismeretségeket kötve, például Benjamin Disraeli miniszterelnökkel. Nagyköveti pozíciójából fakadóan Apponyi könnyen tájékozódhatott az európai bibliofilek gyűjteményeinek árveréseiről. Vásárlásai épp az előző generációk szorgosan felhalmozott kollekcióinak felaprózódása idején történtek, így jutott hozzá olyan gyűjtők ritkaságaihoz, mint Ambroise Firmin-Didot könyvkiadó, Nicolas Yemeniz lyoni kelmekereskedő, valamint Theodor Georg von Karajan germanista. Yemeniztől különösen szép és ritka kötésű ősnyomtatványokat, Karajantól pedig a hódoltság koráról tudósító röplapokat szerzett.

A kiállításon a könyvek mellett Apponyi Sándor metszetgyűjteményének városábrázolásai láthatók, amelyeket kiváló külföldi metszők készítettek. Apponyi mint európai magyar mutatja fel a századok során rólunk kialakított képet sokszínű könyvtárának tükrében.

Regina Europa

A középkorban közkedvelt volt az akkor ismert világ, Európa, Ázsia és Afrika hármas megjelenítése, amely összhangban állt a korai egyházatyák felfogásával, miszerint Noé három fia népesítette be a három földrészt: Szem Ázsiát, Kám Afrikát és Jáfet Európát. Sőt, értelmezésük szerint a kis Jézust köszöntő három király is az akkor ismert egy-egy földrész hódolatát fejezte ki. Gáspár Európáét, Menyhért Ázsiáét, Boldizsár pedig Afrikáét.

A kiállított háromlevelű lóhere is ugyanezen elv alapján készült, a három nagy világrészt jeleníti meg, kiemelve a kereszténység két központját, Jeruzsálemet és Rómát. Heinrich Bünting teológiaprofesszor a 16. század utolsó évtizedeiben adta ki ezt a világtérképét, amelyet a Szentföldről szóló leírásához csatolt. A három ismert kontinens mellett Amerika azért kerülhetett a sarokba, mert a szerző még bizonytalan volt abban, hogy az valóban egy új földrész, vagy talán mégiscsak Ázsia.

Európa királynőként való ábrázolása a keresztény ikonográfiában már a középkorban elterjedt, a kartográfiában pedig a 16. századtól vált kedveltté az országok vagy földrészek jelképes alakú megjelenítése. A földrész névadója, Európé személye is indokolja ezt a bemutatást, hiszen a görög monda szerint Agénór türoszi király lánya volt. A szerelmes Zeusz bika képében elragadta Ázsiából, és nyugatra vitte. A királylány „felnőve” királynői rangra emelkedett a köztudatban, és az ismert nyugati világ, a méltóságteljes keresztény kontinens megjelenítőjévé vált a vad, fenyegető ázsiai ló mellett.

A keleti tájak félelmetes, ismeretlen benyomása ellenére a középkori Nyugat-Európa érdeklődéssel tekintett e világrész irányába, egyrészt a vallási szempontból kiemelt helyszínek – a Szentföld –, másrészt az ismeretlen legendás tájak – India és János pap fiktív országa – felé.

Ungarus, Ungaria, vir pessimus, optima terra

A kelet iránti érdeklődés alapjaiban határozta meg az innen érkező honfoglaló magyarság megítélését. Mivel az európai országok és népek az első benyomásaikat a magyarokról a kalandozó hadjáratok révén szerezték, nem meglepő, hogy „féktelen és minden fenevadnál kegyetlenebb” népnek látták őket. A tájat, ahonnan a honfoglalók jöttek, a korszakban Szkítiának nevezték, ezért az onnan érkezőket az ókori szkítákkal azonosították, akiket szintén kegyetlennek tartottak. Justinus római történetíró és Sevillai Szent Izidor egyháztanító képszerű leírásai a vért ivó, nyers húst, többek közt foglyaik szívét elfogyasztó szkítákról nem javítottak a keresztény népekre fegyverrel törő magyarok megítélésén.

[3]

Csatajelenet a Thuróczy-krónikában, Thuróczy János, Chronica Hungarorum, Augsburg, 1488 (OSZK RNYT, Inc. 1143) [4]

Géza fejedelem és Szent István király térítő, a keresztény világba integráló tevékenységének dicsőségét viszont ez a kezdeti vadság csak még jobban kiemelte. Rodulf Glaber francia szerzetes szerint első királyunk sikereképpen „a [nép], amely megszokta korábban, hogy mások vagyontárgyait kegyetlenül elragadja, jó szívvel adja Krisztusért saját tulajdonait”. István alakját ennek köszönhetően a következő ötszáz év alatt körülbelül ötszáz európai krónikában méltatták a szerzők! Az immáron letelepült magyarok országimázsát tovább javította a királyok által nyújtott támogatás a zarándokoknak, akik a magyar területen át biztonságosabban jutottak el a Szentföldre, mint korábban tengeri úton. Ugyanakkor a zarándokok útvonalán megjelentek a keresztes hadak tömegei is, amelyek ellátása súlyos gondot okozott az országnak. Az átvonulók provokatív viselkedése komolyabb fegyveres összecsapásokat is eredményezett, amelyekből gyakran a magyarok kerültek ki győztesen, így a kereszteseket méltató krónikákban újfent dicstelen szerep jutott nekik. Aurai Ekkehard szerint az összeütközések miatt ekkor már „a német észjárás semmi különbséget nem tesz a pogányok és a magyarok legyilkolása közt.”

Eltekintve a magyar nép változó megítélésétől, a Kárpát-medence mindig ideális, gazdag országként jelent meg a nyugat-európai népek tudatában: „Ezt a régtől Pannóniának nevezett tartományt, mivel körös-körül erdőségek és hegyek, főként az Appenninek övezik, amelynek belseje a róna tágas síksága, és amely a folyók és folyamok futásától ékes, a különböző fajú vadakban dús erdőségekben

bővelkedik, oly gazdagnak ismerik természettől fogva virágzó szépsége és földjeinek termékenysége miatt, hogy szinte Isten paradicsomának vagy a hírneves Egyiptomnak látják.” Éppen e termékenység szempontjából tekinthető szerencsés egybeesésnek, hogy az ország Europa Regina ölében van ábrázolva. A ruhán hosszan lefutó Duna-redő mellett figyeljük meg a tornyos várú Budát!

17
VENI AD TVAM PRAE
STANTISSIMAM MA
IESTATEM MATHIA
HVNGARORVM POTETIS
SIME REX ATQVE AD TE
BEATIX OMNI VIRTVTVM
GENERE ORNATISSIA REGINA

[5]

Pietro Ranzano a magyar királyi pár előtt, Petrus Ranzanus, Epitome rerum Hungaricarum (OSZK Kézirattár, Cod. Lat. 249) [6]

A magyarok pontosabb, a valósághoz közelebb álló megismerésére a 15. században kialakuló diplomáciai kapcsolatok, követjárások nyomán nyílt lehetőség. A királyi udvarba küldött követek véleményt alkothattak az uralkodó és az őt körülvevő emberek személyiségéről, kultúrájáról, viselkedéséről, útjuk során számos országrészt bejártak. Következtében került Hunyadi Mátyás udvarába Pietro Ranzano humanista püspök is, aki udvari felkérésre elkészítette az első szakszerűbb országleírást. Az ő tudományos igényű hozzáállása sem tudta azonban alapjaiban megváltoztatni a magyarokról már az Árpád-korban kialakult képet: a kemény, harcias, kicsit durva népét. Bár ez az ítélet a reneszánsz kulturális felpezsdülésének fényében továbbra is inkább negatív felhanggal bírt, az mindenképpen szerencsésnek mondható, hogy a magyarok az ismerethatáron belülre kerültek, és az antik forrásokra visszavezethető túlzó elemek kikoptak a köztudatból.

A magyarok megítélésének egyik központi eleme, a harciasság akár erény is lehetett volna az oszmán terjeszkedés idején, amikor az ország kiérdemelte a kereszténység védőbástyája elnevezést. De a ránk maradt források, amelyek legtöbbször idegen szerzők művei, személyes sérelmeket és politikai befolyást is tükröznek. Jó példa erre a mohácsi csatáról beszámoló egyik röplap. Jóllehet a német nyelven kinyomtatott kétlapos újság írója szemtanú beszámolójára támaszkodik, mégis a vereség szégyenét és felelősségét hárítva a legyőzötteket becsmérelte. Már a csata kezdete előtt úgy állítja be a magyarokat, mint akik a szövetségesekben is félelmet keltenek – rágyújtanák a németekre a sátraikat –, és akik a saját királyukat is elárulnák, sőt inkább a törökökkel tartanának. Így nem csoda, hogy a közszájon forgó mondás így összegezte a róluk szóló tudást: „magyar, Magyarország, alávaló ember, kitűnő föld.” A történetírói lustaság pedig ráégette e jelzőket a magyarokra.

CXIX.

Newe zeittung Wie die Schlacht zu Vngern mit dem Türckischen Keyser ergangen: Hatt einer vonn Wien so dabey gewest: herauff jen Oringen Geschriben.

M. D. XXVI.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBÓL

[7]Török harcos léptet a mohácsi csatamezőn, Newe Zeyttung..., Würzburg, 1526 (OSZK RNYT, Röpl. 68) [8]

Noha a reneszánsz idején már kialakult a tudós, írott szövegeket is kritikusan értelmező történetírás, a mű, amely a későbbiekben számos Magyarország-leírás alapja lett, nem ilyen szerző tollából született. Giovanni Nicolò Doglioni (1548–1629) velencei köztisztviselő, aki inkább művelt(kedő) írásokat, mint komoly szakmunkákat állított össze, szó szerint „elmagyarázta” Magyarországot az olaszul olvasó európai közönségnek. Túl azon, hogy ebben az írásban szinte csak a középkori előítéletekre alapoz, Magyarországot még ismeretlen vidékként mutatja be.

[9]

„Unghero”, Vincenzo Coronelli, Regno di Ungheria, Velence, 1707 (OSZK RNYT, App. H. 2358) [10]

„A nép, amely itt születik, többnyire vad arcú, magas homlokú, rémisztő látvány. Nagyon harcosak, csodálatra méltó könnyűlovasok, különösen azok, akiket huszároknak neveznek. Ők pajzzsal védve és szablyával az oldalukon indulnak a háborúba, úgy vannak felfegyverezve, mint a törökök. Vad lelkűek, kegyetlenek és viszálykodók, kapzsik, mindenekfelett pedig bosszúállók, gőgösek és kevéssé összetartók egymás közt. Török módra hordanak cipőt és hosszú ruhát: vöröset, selyemből. Csak a turbánban különböznek, mert ahelyett kalapot viselnek, amin annyi festett tollat hordanak érdemeik jeleként, ahány emlékezetes tettet véghez vittek. Házon kívül tehát elég cicomásnak látszanak, de azon belül csak szőnyegeken alszanak, vagy a földre vetett szénán, ahogy a szkíták.”

A 16. századtól kezdve egyre több utazó fordult meg a Magyar Királyság területén, akik egyre alaposabban megismerték az országot és árnyalták a magyarokról kialakult és elterjedt benyomásokat.

A NÉGY UTAZÓ

A képek mellett olvasható kedvcsináló, válogatott és szerkesztett szövegrészeket elsősorban négy utazó munkáiból gyűjtöttük össze.

Stephan Gerlach

STEPHANIUS GERLACHIUS S.S. THEOL. D. et Prof. Tubing.
Ætat. 52. 1609. Aprilis 6.
In effigiem
Dn: D. Stephani Gerlachij, insignis quondam
Theologi et Professoris Tubing: B. M.
Quid Gog, quid Magog faciant, Hic vidit et audit,
Scripsit et in Chartâ, dixit et in Cathedrâ.
Et postquam occiduum Solem viditq; renatum,
Ecce! illum rursus Phœbus uterq; videt.
Joh. Conradus Brotbequius. Phil. et Med. D.
et Prof. Tubing.

[11]

Stephan Gerlach portréja, Stephan Gerlachs deß Aeltern Tage-Buch, Frankfurt am Main, 1674 (OSZK RNYT, App. H. 2109) [12]

Stephan Gerlach (1546–1612) evangélikus teológus és lelkész a baden-württembergi Knittlingenben született. Tanulmányai elvégzése után 1567-től a tübingeni egyetemen tanított. 1573-ban élete talán legnagyobb kalandjára vállalkozott, amikor Ungnád Dávid császári követ kíséretében a küldöttség lelkészeként az Oszmán Birodalom székhelyére utazott. Konstantinápolyi tartózkodása idején beszélgetésekből a magyarokról is szerzett információkat, közben pedig a követségi lelkészi szolgálat mellett az evangélikus és az ortodox felekezetek közötti unió megerősítésén is fáradozott.

Naplójában beszámol utazásáról és hatéves törökországi tartózkodásáról, ám azt a saját kezűleg összeállított és hátrahagyott irataiból az indulás ideje után százegy évvel jelentette meg nyomtatásban unokája, Samuel Gerlach. A követségben utazók Bécsből indulva, a Duna menti magyar városokat érintve haladtak dél felé. Nándorfehérváron keresztül végigjárták a mai Szerbia és Bulgária területén lévő kisebb-nagyobb falvakat, városokat, míg céljukhoz nem érkeztek. Utazásuk szárazon és vízen zajlott, a küldöttség tagjait pedig hol fényes fejedelmi fogadtatásban részesítették, hol pedig a legrosszabb körülményeket kellett elviselniük.

Egyik naplóbejegyzésében a magyarok állhatatosságáról, erkölcseiről ír: veréssel sem lehet őket hittagadásra bírni, és amint tehetik, megszöknek. „A törököknél ebből szinte közmondás is született: Egy magyarból sem lesz mohamedán!”

Másutt a magyarok szigorú igazságszolgáltatását ismerteti: „A házasságtörők felett karddal ítélkeznek. Senkit nem kímélnek, legyen gazdag vagy szegény. A gyilkost karóba húzzák, felnégyelik, széttépik lovakkal. Ha egy asszony lop, megvesszőzik. Ha valaki csak annyit lop, hogy alig kellene megkötözni, lógnia kell. A legsúlyosabb átok a »Bestia Leteg« [Bestye lélek!] – te kutyalelkű. Ezt és két-három más szitkozódást nagyon büntetik, a bűnöst pellengérre állítják vagy megvesszőzik. Már fejeztek le valakit értéktelen holmi ellopásáért. Ha valakit adósságai miatt elzárnak, akkor a bíró csak három napig tartja börtönben, aztán átadja a hitelezőjének vagy vádlójának, […] ha elmenekül a börtönéből, többé egy fillér tartozása sincs. A kemény büntetés miatt semmi erkölcstelenségről nem hallani náluk.”

Saját tapasztalata, hogy „[a] törökök és a magyarok legelterjedtebb játéka a sakk. Mást a törökök nem játszhatnak, minden más játék tilos számukra. A magyarok gyermekeiket ifjúságuktól fogva tanítják erre, mert úgy vélik, vannak jó harcosok, akik hamarosan megtanulják, hogyan állítsanak fel egy csatarendet. Bár náluk a rend elég hadilábon áll”.

Forrásai beszámolnak „továbbá egy magyarról, aki már néhány éve imám, azaz török pap volt, és a muzulmánoknak a templomban felolvasta az imát – mint ez naponta történik, hogy templomukban naponta öt alkalommal imádkoznak. A pap erkélyen vagy boltozat alatt áll, ami olyan, mint nálunk a kórus, és előénekli az imát. Ő is ilyen volt, mégis, amikor megszökött, Magyarországról visszaírt, hogy jóllehet külsőleg a török szertartást követte, de imájával az igaz Istenhez szólt. Tehát sok magyar és horvát, Mehmed pasa fő szolgái, titokban jó keresztények”.

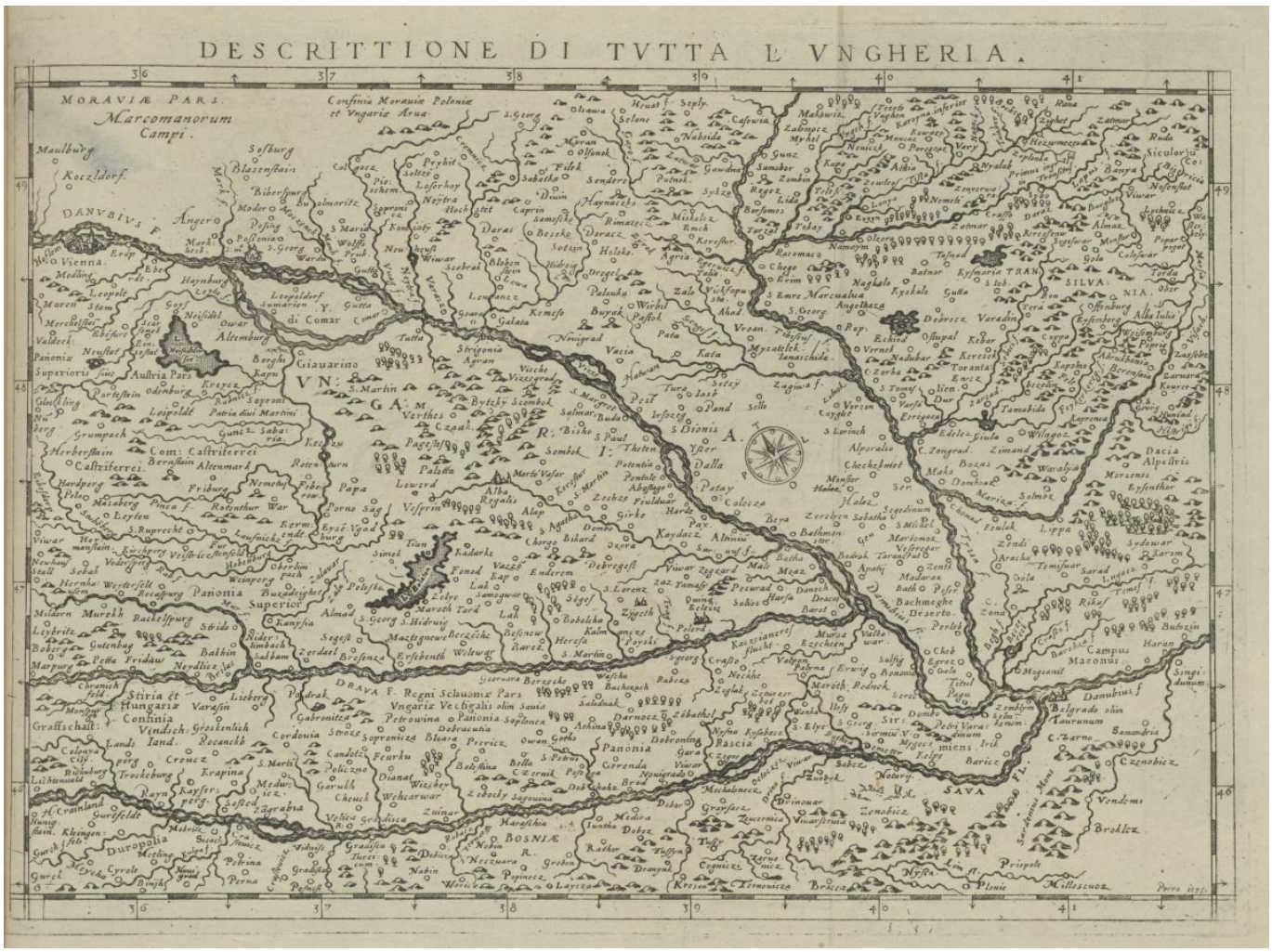

[13]

Egész Magyarország leképezése, Girolamo Porro, Venezia, 1595. (OSZK RNYT, App. H. 559) [14]

A teljes mű: Stephan Gerlachs deß Aeltern *Tage-Buch der von zween Glorwürdigsten Römischen Käysern Maximiliano und Rudolpho, beyderseits den Andern dieses Nahmens höchstseeligster Gedächtnüß an die Ottomannische Pforte zu Constantinopel Abgefertigten und durch den wohlgebohrnen Herrn, Hn. David Ungnad ... mit würcklicher Erhalt- und Verlängerung dess Friedens zwischen dem Ottomannischen und Römischen Käyserthum ... glücklichst-vollbrachter Gesandtschafft*, Frankfurt am Main, Johann-David Zunners, 1674. (OSZK RNYT, App. H. 2109 [12], Google Books [15])

Magyar fordítása: Az idősebb Stephan Gerlach *naplója ... Ungnád Dávid ... az Ottomán Portához Konstantinápolyba indított és szerencsésen véghezvitt követségéről*, in: Ungnád Dávid konstantinápolyi utazásai, fordította és a bevezető tanulmányt írta Kovács József László, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986, pp. 93–258. (OSZK TGY, MB 104.994)

Jacobus Tollius (1630–1696) holland filológus és alkimista az Utrecht melletti Rhenen városában született. Két alkalommal járt Magyarországon, először 1660-ban a híres költő és hadvezér, Zrínyi Miklós csáktornyai birtokán, majd 1687-ben, a visszafoglaló háborúk idején. Útjairól két levélben számolt be, amelyeket egyéb útleírásaival együtt először Heinrich Christian de Hennin adott ki. Zrínyi birtokán járva Tollius érzékletesen mutatja be a törökkel folyamatos háborúban álló határterületen a kifinomult főúri kultúra és a kegyetlen mindennapok együttélését. A majdnem harminc évvel későbbi, 1687-es útleírása pedig fontos forrást jelent az észak-magyarországi városok, különösen a bányavárosok történetének és életének megismeréséhez. Tollius művének lapjain ragyogóan megelevenedik a török kiűzése utáni magyar világ. Jóllehet a kurucok veszélyességét és kegyetlenségét nem hallgatja el, a magyarokról alapvetően pozitív véleménye van.

[16]Új-Zrínyivár és Csáktornya madártávlati képe, Nürnberg, 1663 (OSZK RNYT, App. M. 342) [17]

Zrínyinél tett látogatásáról így ír: „Csodáltuk a környező nemzetek műveletlensége közt a díszes épületeket, a művelt családot, valamint a nagyon gazdag és mindenütt igen választékos berendezést. […] Az átriumban a véres és háborús győzelmek jeleként törököktől zsákmányolt, vérrel szennyezett zászlókat függesztettek fel. […] Az érkezésünk utáni harmadik és negyedik napon a könyvtárba kísértek, amely mindenféle értékes könyvvel bővelkedett, majd pedig a fegyvertárba, ahová hihetetlen mennyiségű bronzágyút, löveget, lándzsát, kardot és különféle fegyvereket zsúfoltak be. Ezt követte egy felettébb ízléses gyűjtemény, a nyitott kincstár, ahol egyebek mellett nem megvetendő mennyiségű antik érem található. […] Miután onnan távoztunk, a gróf kertjeihez mentünk, amelyeknek pompázatosságát és nagyszerűségét nem tudom szavakkal kifejezni. […] A gróf nagyszámú török foglya közt volt egy hatvan év felett járó öregember, akit, mivel az érte követelt váltságdíjat […] nem tudta megfizetni […], a lábaival fölfelé hanyatt fektettek a földre oly módon, hogy a szorosan összekötött talpai az ütlegelés számára hozzáférhetővé váljanak. […] Mihelyst őt így megkötözték, a gróf három szolgája háromszög alakban elhelyezkedve, füsttel keményített vastagabb botokkal tiszta erőből verték a fogoly talpait úgy, ahogyan nálunk a gabonát csépelik. […] De ne tartsd embertelennek a felséges grófot, mert a törökökkel együtt élni másképp nem lehet. E nemzetek közt a »szemet szemért« elv érvényesül, és az egyik fél a foglyokkal szemben semmi olyat nem rendel el, amit majd később a másik fél ne bosszulna meg.”

„A [magyar] nemzet szokásai és életmódja: erkölcseik tiszták, becsületesek, büszkék, és egykoron a jövevényekkel és vendégekkel szemben jóindulatúak voltak, de most a német katonák folyamatos jogsértései, vagy mondhatnám inkább, gaztettei miatt a németekhez igencsak ellenségesen viszonyulnak, ami pedig nem csoda. […] Az irigységtől és fösvénységtől ösztönzött katonák ugyanis, amikor ferde szemmel néznek a magyar mágnások és főnemesek vagyonára, és arra vágynak, hogy azt maguk kaparintsák meg, a vallást hozzák fel ürügyként a bűnükre, és amikor ezeket a magyarokat a privilégiumok, kiváltságok, továbbá az ország törvényeinek megsértése harcra ösztönzi, cselekedetüket bűnnek és lázadásnak, a saját tevékenységüket viszont a vallás iránti ragaszkodásnak és szenvedélynek, valamint a császár iránti hűségnek nevezik.”

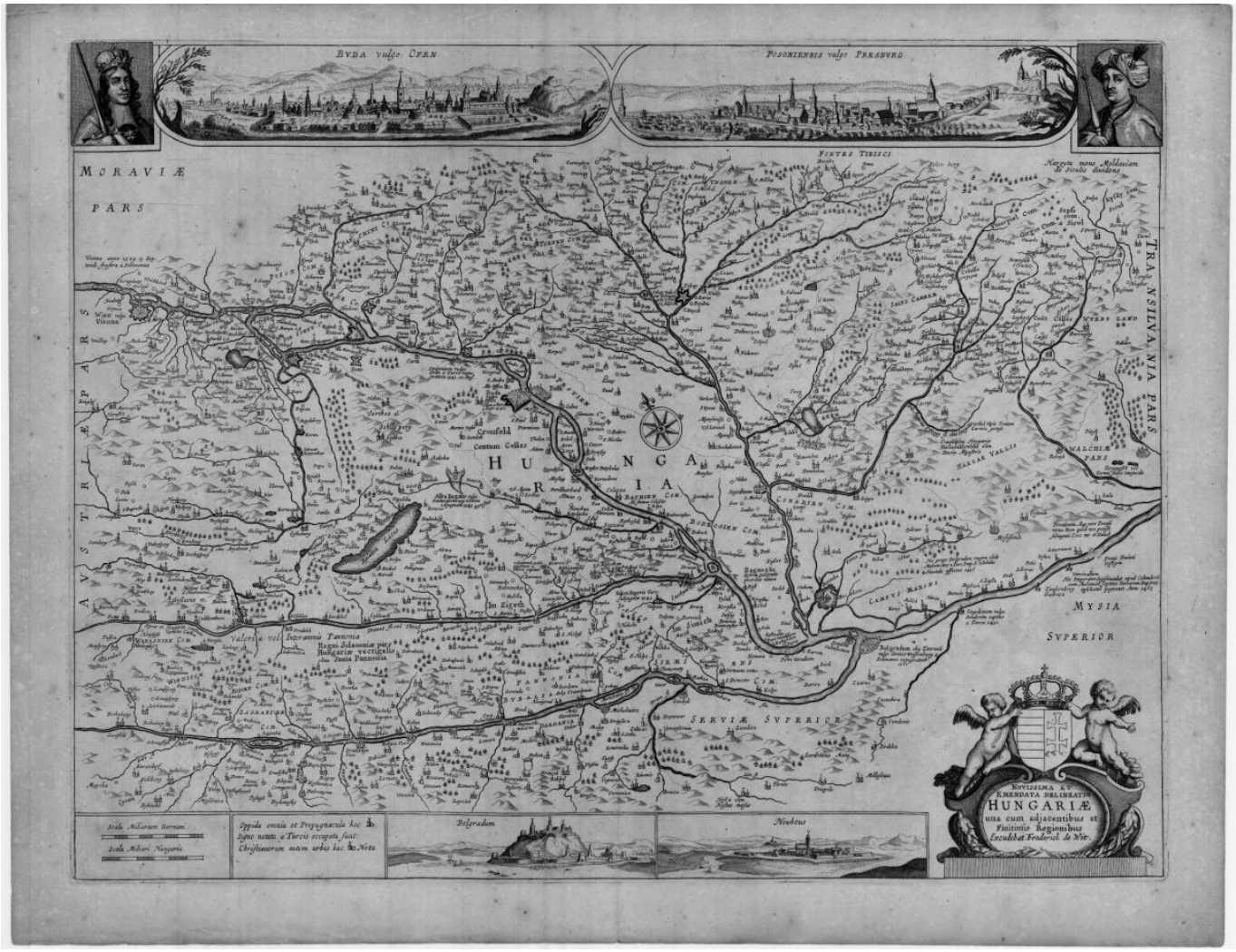

[18]

[Magyarország 1663-as térképe, Frederick de Wit, Amsterdam, 1670 körül (OSZK Térképtár, TR 7.307)](#) [19]

A teljes mű: Jacobi Tollii *epistolae itinerariae, ex auctoris schedis postumis recensitae, suppletae, digestae, annotationibus, observationibus et figuris adornatae, cura et studio Henrici Christiani Henninii*, Amsterdam, François Halma, 1700. ([OSZK RNYT, App. H. 3230](#) [20], [Google Books](#) [21])
A magyar fordítás Szebelédi Zsolt munkája.

Robert Townson

Robert Townson (1762–1827) angol polihisztor, természettudós, utazó, az Edinburghi Királyi Társaság tagja. Ifjúkorában bejárta Szicíliát, Franciaországot, Itáliát, Svédországot és Dániát. 1793-ban a Habsburgok uralma alá tartozó Ausztriába és Magyarországra látogatott, szűk fél év alatt mintegy kétezer kilométert tett meg, nagyrészt gyalogosan. 1797-ben jelent meg utazási élményeit összefoglaló, Travels in Hungary, with a short account of Vienna in the year 1793 című műve. 1806-ban, anyja halála után vándorolt ki Ausztráliába, és bátyját követve Sydney mellett telepedett le. Új hazájában nem érezte otthon magát, Angliába való visszatérési kísérletei rendre meghiúsultak, így ausztráliai birtokán érte a halál 1827-ben.

Townson sokoldalú érdeklődése az itt bemutatott munkájában is tetten érhető, hiszen Magyarország történelmének, politikai berendezkedésének, föld- és néprajzának leírása mellett nagy érdeklődéssel kutatta és tanulmányozta az ország növény- és állatvilágát, valamint ásványkincseit is. Magyarországi tartózkodása során végiglátogatta a magyar elitet, köztük könyvtárunk alapítóját, akivel Sopronban találkozott.

„Egy bemutatkozó levél révén megismerkedtem Széchényi [Ferenc] gróffal, aki nagyon kedvesen és udvariasan fogadott. Az ő családjában volt alkalmam megfigyelni, hogy a magyar nemesek milyen jó nyelvérzékkel bírnak. Széchényi gróf fia [Lajos], egy tíz év körüli, gyönyörű fiú, hibátlanul és folyékonyan beszélt magyarul, németül, latinul, franciául, olaszul, és azt hiszem, valamennyire horvátul is. Miután találkoztam a gróffal, elkísértem őt Nagycenkre, egyik birtokára, körülbelül három vagy négy mérföldre a várostól, hogy lássak valamit a magyar gazdaságból és a vidéki életből. A birtok igen jelentős, de a ház nagyon rossz állapotban van, mutatott nekem egy nagy könyv- és térképgyűjteményt, valamint egy nagyon értékes magyar éremgyűjteményt. […] Másnap reggeli után nem sokkal elmentünk megnézni az Esterházy herceg, a leggazdagabb magyar nemes palotáját. […] Elbúcsúztam Széchényi barátomtól, aki több magas tisztség betöltése után […] visszavonult megbecsült pályájától, hogy birtokát művelje, és irodalmi szórakozással töltse idejét. Széchényi korábban meglátogatta szigetünket, és igen kedvező véleményt alkotott rólunk.”

„Itt [Wolfsthalnál] búcsút intettem kedvenc Magyarországomnak; és mivel az előttem fekvő vidék a Duna két partján rendkívül kellemes volt, és a legszebb kilátást nyújtotta, nem tudtam sajnálat nélkül magam mögött hagyni; és gyakran visszanéztem, hogy megköszönjem nagylelkű lakóinak a barátságos fogadtatást, amiben részesültem, és minden jót kívánjak nekik. A magyarok nemes emberek, és a sokféle nemzet közül, amelyek között jártam, az egyik, amelyet a legjobban becsülök. Ezzel a kis dicsérettel tartozom nekik, és ezt örömmel teszem meg.”

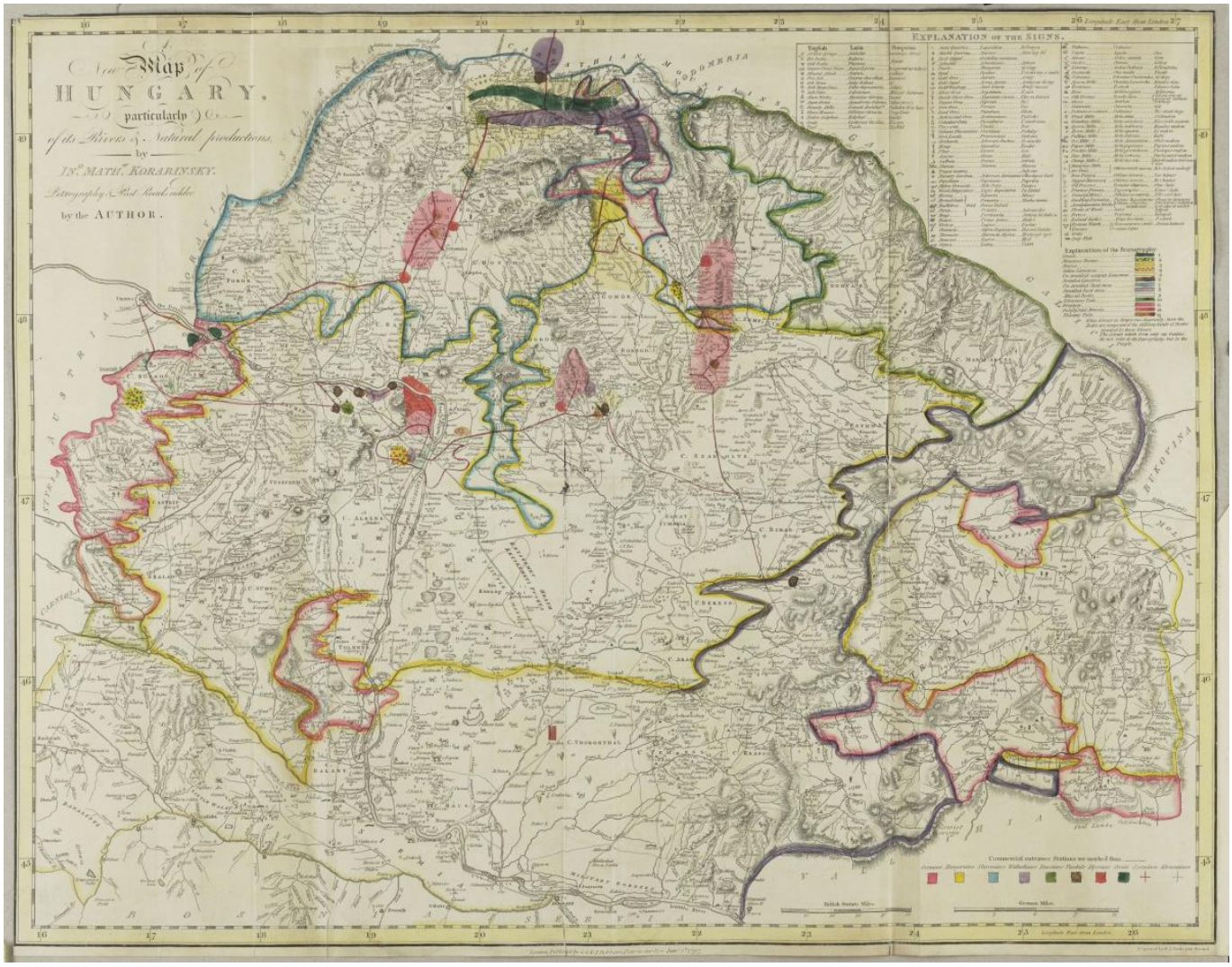

[22]Magyarország térképe a nemzetiségekkel, Samuel John Neele, London, 1797. (OSZK RNYT, App. H. 2920) [23]

A teljes mű: Robert Townson: *Travels in Hungary, with a short account of Vienna in the year 1793*, London, George and John Robinson, 1797. (OSZK RNYT, App. H. 2920 [23], Google Books [24])
A magyar fordítás Bakonyi Zsuzsanna munkája.

Luigi Forni

A Habsburg Birodalom területei között általános volt a katonák, csapattestek mozgása, így került a Modenai Hercegség egyik fiatal katonatisztje, Luigi Forni gróf (1806–1877) Magyarországra. Első állomáshelye Bazin laktanyája volt, ahonnan később Kanizsára került. 1829-es magyar tartózkodása után állította össze Alcune notizie sull'Ungheria című könyvét, amelyben tíz levélben fogalmazta meg saját tapasztalatait a korszerű, politikai nézőpontú országleírások adataival kiegészítve. Széles körű érdeklődésének köszönhetően a könyv lapjain nemcsak adminisztratív tudnivalók, hanem néprajzi érdekességek is helyet kaptak. Így az országgyűlések menetének leírása és a vármegyerendszer ismertetése mellett olyan témák kerültek terítékre, mint a boszorkányok vízpróbája, a tokaji borkultúra és az utak rossz állapota. Ez utóbbit így foglalja össze: „Akinek rosszat

akarsz, küldd Magyarországra utazni.”

Katonai karrierje során IV. Ferenc modenai herceg szárnysegédjévé lépett elő, 1845-ben bécsi útjára is elkísérhette urát. Itt külön eltávozási engedélyt kért és kapott, hogy a korábbi tartózkodásai során elmaradt látogatásait Pest és Buda városában pótolhassa. Erről az útról kéziratos feljegyzéseket hagyott hátra, amelyek a magyar fővárosban fellendülő ipari és kulturális élet új színtereiről tanúskodnak. Így a friss vasútvonalak és gőzmalmok mellett feltűnnek a múzeumok és könyvtárak leírásai is. A Nemzeti Színházról külön elfogódottsággal jegyezte fel, hogy Donizetti Lucrezia Borgia című operájában a címszerepet a híres olasz szoprán, Marietta Alboni énekelte éppen.

Az 1848–49-es szabadságharc alatt Forni három anonim újságcikkben vette védelmébe kedves népét. A cikksorozat további részeit a cenzúra elfojtotta, de kéziratos hagyatékából a forradalom után született gondolatait is megismerjük: „Nem lennék meglepve, ha egyszer majd Magyarország lenne az, aki megtartja a Habsburg államot. A magyarok lovagias és hűséges nép, történetük bizonyítja, hogy tudnak egyik eszméről a másikra váltani, mert követik annak az ösztönzését, aki képes elnyerni a szívüket.”

„Bár a nép valóban harcra termett, de nem faragatlan, műveletlen. […] Összességében tehát a terület, mely nincs az elsők között a kultúra és a tudományok terén, mégis értékeli és kellőképpen ismeri a műveltebb nemzetek szokásait.”

A teljes mű: Luigi Forni: *Alcune notizie sull'Ungheria*, Modena, Tipografia Reale, 1832. (OSZK TGY, 228.385 [25])
A magyar fordítás Szovák Márton munkája.

A szövegeket és a képeket válogatták, gondozták: Andrási Erika, Bakonyi Zsuzsanna, Fehér István, Szebelédi Zsolt, Szovák Márton, Túri Klaudia

KAPCSOLÓDÓ TARTALMAK

A Lázár-térképet bemutató honlap [26]

Alsó-magyarországi bányavárosok [27]

Pozsony [28]

Eger [29]

Komárom és Visegrád [30]

Buda [31]

Pest [32]
2022/11/17 - 14:53

Forrás webcím: https://oszk.hu/kiallitasok/europa-ege-alatt-kiallitas

Hivatkozások:
[1] https://www.oszk.hu/kiallitasok/europa-ege-alatt-szemelvenyek-16-19-szazadi-magyarsagkepbol
[2] https://oszk.hu/sites/default/files/eea.jpg
[3] https://oszk.hu/sites/default/files/Inc_1143_0073.jpg
[4] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2789461

[5] https://oszk.hu/sites/default/files/ransanus_cod-lat-249_0037_f017r.jpg
[6] https://corvina.hu/hu/corvina/virtualis-corvinak/codlat249-hu/
[7] https://oszk.hu/sites/default/files/ropl_0068_0020001.jpg
[8] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2810455
[9] https://oszk.hu/sites/default/files/hu_b1_app_h_2358_00001.jpg
[10] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2515031
[11] https://oszk.hu/sites/default/files/hu_b1_app_h_2109_00001.jpg
[12] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3639170
[13] https://oszk.hu/sites/default/files/hu_b1_app_h_559_00003.jpg
[14] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3522828
[15] https://books.google.hu/books?id=LabBTmfLJyIC&dq=Stephan%20Gerlachs%20de%C3%9F%20Aeltern%20Tage-Buch%20Der%20von%20zween%20Glorw%C3%BCrdigsten&hl=hu&pg=PP9#v=onepage&q=Stephan%20Gerlachs%20de%C3%9F%20Aeltern%20Tage-Buch%20Der%20von%20zween%20Glorw%C3%BCrdigsten&f=false
[16] http://Új-Zrínyivár és Csáktornya madártávlati képe, Nürnberg, 1663 (OSZK RNYT App. M. 342)
[17] https://regiritka.oszk.hu/apponyi-metszetek/ujzrinyivar-es-csaktornya-madartavlati-kepe/
[18] https://oszk.hu/sites/default/files/2_kep_%20TR_07307.jpg
[19] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2539542
[20] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2752011
[21] https://books.google.hu/books?id=FGxiAAAAcAAJ&dq=Jacobi%20Tollii%20epistolae%20itinerariae%2C%20ex%20auctoris%20schedis%20postumis%20recensitae%2C%20suppletae%2C%20digestae%2C%20annotationibus%2C%20observationibus%20et%20figuris%20adornatae%2C%20cura%20et%20studio%20Henrici%20Christiani%20Henninii&hl=hu&pg=PP9#v=onepage&q=Jacobi%20Tollii%20epistolae%20itinerariae%2C%20ex%20auctoris%20schedis%20postumis%20recensitae%2C%20suppletae%2C%20digestae%2C%20annotationibus%2C%20observationibus%20et%20figuris%20adornatae%2C%20cura%20et%20studio%20Henrici%20Christiani%20Henninii&f=false
[22] https://oszk.hu/sites/default/files/hu_b1_app_h_2920_00001.jpg
[23] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3015684
[24] https://books.google.hu/books?id=SV1fAAAAcAAJ&dq=Travels%20in%20Hungary%2C%20with%20a%20short%20account%20of%20Vienna%20in%20the%20year%201793&hl=hu&pg=PP11#v=onepage&q=Travels%20in%20Hungary%2C%20with%20a%20short%20account%20of%20Vienna%20in%20the%20year%201793&f=false
[25] https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3030978
[26] https://lazarterkep.oszk.hu/
[27] https://oszk.hu/oldal/europa-ege-alatt-also-magyarorszagi-banyavarosok
[28] https://oszk.hu/oldal/europa-ege-alatt-pozsony
[29] https://oszk.hu/oldal/europa-ege-alatt-eger
[30] https://oszk.hu/oldal/europa-ege-alatt-komarom
[31] https://oszk.hu/oldal/europa-ege-alatt-buda
[32] https://oszk.hu/oldal/europa-ege-alatt-pest
[33] https://oszk.hu/category/foszotar-es-pozicionalo/hirek
[34] https://oszk.hu/category/foszotar-es-pozicionalo/hirek-cimlapon